

УДК 929(477)

Володимир Попик,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ БІОГРАФІСТИЦІ

Досліджено проблеми збереження і розвитку традицій української біографіки, зокрема, довідкової біографістики в умовах переходу від книжкової до електронної мережевої культури наукової інформації. Проаналізовано нові можливості, що відкриває для науковців формування масштабних електронних біографічних ресурсів, а також небезпеки, пов'язані з особливості функціонування інформації в електронному просторі, які обумовлені можливостями її неконтрольованого копійчастивного використання, внесення змін, ризиками зниження науково-методичного рівня масивів інформації в результаті їх комерціалізації.

Проблема традицій і новаторства у біографістиці гостро постала нині не лише у зв'язку з внутрішніми процесами розвитку цього важливого напрямку наукових досліджень. Насамперед це пов'язано зі швидкою зміною світоглядних та інформаційних парадигм сучасності. Ми є свідками розширення загальної суспільної зацікавленості історико-культурологічною біографічною інформацією. Це обумовлено як духовним оновленням, загальною демократизацією і гуманізацією життя, поверненням з небуття забутих і замовчуваних імен, так і потребою свідомої, всебічно розвинутої особистості, здатної бути задіяною у різних сферах життєдіяльності українського суспільства. На наш погляд, саме ці соціально-психологічні чинники і є головним стимулом та підтримкою зусиль дослідників повернути минулому його «людські виміри». Сучасне громадянство прагне спертися у суспільному і особистому житті на досвід, світоглядні і моральні принципи попередніх поколінь, шукає у них духовної опори, а також засади своєї національної ідентичності. У той же час, розуміння цінності індивідуальності, самостійності й незалежності особи, яка виборює право мати власну біографію, а не бути «гвинтиком» у суспільстві й державі, сприяє тематичному розширенню досліджень і

публікацій. Не випадково діяльність сучасної біографістики спрямовується від створення життєписів видатних особистостей до написання численних біографічних розвідок, статей, нарисів, присвячених маловідомим, забутим або й замовчуваним раніше діячам культури, освіти, науки, борцям за національне і державницьке утвердження України. Показовим явищем є зростання інтересу до постатей місцевого значення, а також до родинної історії і генеалогії.

Демократизація інформаційно-видавничої справи та швидкий розвиток новітніх комп'ютерних технологій, методів створення електронних інформаційних ресурсів, постійне вдосконалення прийомів їх організації та наповнення створили сприятливі умови для задоволення як дослідницьких, так і читацьких потреб у галузі історико-меморіальної і актуальної (сучасної) біографічної інформації. Принципово новими стали технічні можливості розширення кількісних параметрів створюваних і використовуваних інформаційних біографічних ресурсів, забезпечення зручного пошуку і оперування даними. Довідкова історико-меморіальна біографістика, особливо – актуальна (присвячена нашим сучасникам) має справу з усе більш «масовим» матеріалом. Застосування новітніх інформаційних технологій зняло протиріччя, що гостро відчувалося впродовж останніх десятиліть: між зростаючими дослідницькими завданнями і пізнавальними інтересами з одного боку та суттєво обмеженими тодішніми технологічними можливостями їх забезпечення (формування паперових картотек, підготовка і видання багатотомних словників і довідників, біобібліографічних покажчиків, розбудова інформаційних баз із застосуванням мікрофільм тощо) з іншого.

Якісні зміни, що відбуваються сьогодні у біографічній справі, зокрема довідковій біографістиці, під впливом формування і використання нових комп'ютерних технологій у видавничій та інформаційній справі висунули перед дослідниками і організаторами біографічних інформаційних ресурсів і низку нових проблем. Їх вирішення вимагає високої уваги і ґрунтовних теоретичних та методичних напрацювань, вироблення адекватних дослідницьких і інформаційно-технічних підходів, прийняття зважених рішень у галузі організації та координації науково-інформаційної справи. Йдеться, насамперед, про визначення оптимальних форм і напрямів подальшої роботи, доступних широкому загалу дослідників і користувачів біографічної інформації.

Важливою проблемою стало співіснування в наш час традиційних друкованих біографічних видань і публікацій з одного боку та новітніх електронних біографічних текстів, баз даних, розгалужених інформаційних

ресурсів – з іншого. Чималий емпіричний досвід показує, що принципи формування і функціонування друкованої книжкової та електронної інформації є доволі різними. Цими відмінностями необхідно професійно користуватися. Як книга, так і електронні ресурси мають максимально реалізувати свої специфічні можливості, не дублюючи одне одного.

Чимало важливих спостережень, оцінок, узагальнень, спроб вироблення практичних підходів та рекомендацій, важливих для розуміння принципів раціональної побудови і функціонування довідкових біографічних інформаційних ресурсів містять у наш час численні теоретичні праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі організації і функціонування електронних інформаційних ресурсів (баз бібліографічної та реферативної інформації, серій електронних видань і електронних бібліотек, словників та енциклопедій, історико-меморіальних, генеалогічних та краєзнавчих веб-сайтів, зокрема тих, що мають у собі елементи віртуальних дослідницьких лабораторій). Серед них слід згадати праці українських вчених-бібліотекознавців та інформатиків О. С. Онищенко, В. В. Петрова, В. А. Широкова, О. О. Крючина, В. М. Горového, Л. Й. Костенка, С. М. Шанойла та інших з теоретичних і практичних проблем формування масштабних національних ресурсів наукової інформації¹. На особливу увагу заслуговують також теоретичні і практично-методичні напрацювання директора Центру дистанційної освіти Московського державного університету друку П. Ю. Каліннікова – відомого розробника технологій створення електронних навчальних видань, автора-упорядника численних електронних енциклопедій, словників, зокрема інтернет-версії «Русского биографического словаря»².

Проте проблеми розбудови біографічних науково-інформаційних ресурсів, які мають чимало особливостей, ще майже не досліджувалися. Винятком є нечисленні інформаційно-методичні матеріали, що розкривають принципи побудови Всесвітньої біографічної інформаційної системи (WBIS), опубліковані у книжковому та електронному вигляді Видавничим домом Заур (Мюнхен, Німеччина)³, а також стислі довідкові матеріали інформаційно-рекламного та рекомендаційно-методичного характеру, адресовані користувачам інтернет-проекту «Русский биографический словарь»⁴. Ці розробки проаналізовано і введено у вітчизняний науковий обіг у наших попередніх публікаціях⁵.

Недостатньо опрацьованими з боку вчених-біографістів залишаються проблеми співвідношення і взаємозв'язків між книжковою і електронною біографістикою.

Певним внеском у розробку проблеми стали дослідження науковців Інституту біографічних досліджень НБУВ, пов'язані з вирішенням завдань формування національних електронних біографічних науково-інформаційних ресурсів ⁶.

Метою нашого дослідження є окреслення найсуттєвіших проблем, які постали перед українською довідковою біографістикою за доби переходу від традиційної книжкової до мережевої інформаційної культури. Їх розуміння необхідне перш за все для того, щоб забезпечити в нових умовах збереження, творче переосмислення і розвиток великої кількості здобутків вітчизняної історико-біографічної науки, її демократичного світоглядного спрямування, високого інтелектуального і культурного злету розвинутих багатьма поколіннями дослідників науково-методичних напрацювань, традицій, які визначають її національну своєрідність і патріотичну спрямованість. Без цього довідкова біографістика не зможе повноцінно задовольняти зростаючі інформаційні потреби науки, освіти, культури, суспільно-політичного життя, репрезентації України у світі.

Серед проблем, які вимагають ґрунтового осмислення і науково-методичного забезпечення, перше місце належить збереженню високого наукового та інформаційного рівня електронних ресурсів, їх відповідності досягненням сучасної історичної, політичної, культурологічної думки.

Доводиться констатувати, що з розвитком електронної довідкової біографістики гостро постали протиріччя між книжковою та електронною інформацією. Видання книги, розрахованої на тривале функціонування у науково-інформаційному просторі, є результатом багаторічної копійної праці. Високі затрати книговидання, завершеність книги, що не підлягає подальшому коригуванню, є чинниками, що спонукують до високих результатів роботи.

За книжковою біографістикою стоїть сформована і «відшліфована» впродовж століть культура наукової праці: концептуальна визначеність дослідження; академічні вимоги до точності термінології і фактичних даних; науковий апарат, що розкриває джерельну та історіографічну базу дослідження; традиції апробації рукописів компетентним науковим співтовариством, яке бере на себе колективну відповідальність за публікації. Культура ж електронного видання, ресурсу ще тільки формується, значною мірою – у парадигмах, визначених політико-інформаційним та бізнесовим, а не науковим середовищем, отже – зазнаючи значних впливів політичних і комерційних зацікавлень, а іноді і редукованих субкультур. Значні можливості відкрилися і для аматорства, кустарництва. Загальноприйнятих вимог до оформлення електронних видань, баз даних, великих електронних

ресурсів ще не сформовано. Вони вимагають ґрунтовних теоретичних і науково-методичних напрацювань.

Саме через це у повсякденній практиці ми часто маємо справу не з біографічно-інформаційними ресурсами, сформованими на сучасних наукових засадах, а з суто комерційними або пропагандистськими продуктами. Такими є, наприклад, створені на бізнесових засадах механічні відтворення у інформаційній мережі російських дореволюційних багатотомних словникових біографічних видань, або ж сучасні російські веб-сайти історико-меморіального спрямування, до яких звертаються і українські користувачі. В Україні значного поширення набули аматорські компілятивні спроби формування популярних електронних біографічних словників. Можливо, саме у їх змісті найбільше виявилася парадоксальна риса – подібність «електронного» слова до усної оповідної традиції. Інформація нині стала «гнучкою», «плинною», вона, завдяки можливостям новітніх інформаційних технологій, зажила власним життям: вільно копіюється, запозичується, позбавлена авторського нагляду, «перетікає» з ресурсу до ресурсу, неконтрольовано змінюючись або набуваючи нової якості, чи у більшості випадків – поступово редукуючись. Достатньо звернути увагу хоча б на веб-сайти численних регіональних музеїв та бібліотек, компілятивні аматорські біографічні довідники.

Специфіка електронного простору створює умови для швидкого збирання і оприлюднення компілятивної інформації, її довільної заміни, переробки, використання даних одних ресурсів іншими. Масовим і неконтрольованим явищем стало швидке перетворення в електронному просторі текстів новітніх праць вчених-гуманітаріїв, які є новим словом у науці, на спрощені студентські реферати, які продаються через мережу Інтернет. На реферати перетворилося й чимало публікацій Інституту біографічних досліджень НБУВ ⁷.

Необхідно врахувати, що книга є авторським твором, оригінальним, цілісним і текстуально завершеним, недоступним довільному редагуванню, захищеним авторським правом. Точність її даних, спосіб викладу зазвичай відповідають заявленому авторами і упорядниками жанру, наприклад: словник, довідник, наукова монографія, історичний альманах, художній життєпис, краєзнавча праця. Хоча дослідження, здійснені С. М. Ляшко засвідчили, що і тут є чимало хаотичного ⁸. Сучасні, ж електронні ресурси – значною мірою анонімні, компілятивні, різностильові і різножанрові, нерідко рухливі за змістом. Джерела і точність фактів у них викликають сумніви. До того ж, принципова особливість роботи з електронними інформаційними ресурсами полягає у тому, що

користувач має справу здебільшого вже не з цілісним твором друку або інформаційним інтернет-продуктом, представленим у електронній формі – енциклопедією, біографічним словником, довідником, а лише з необхідним йому (нерідко знайденим за допомогою пошукової системи) фрагментом. Читач зазвичай не має можливості (і не ставить собі за мету) оцінити науково-методичний рівень і спрямованість використовуваного електронного ресурсу, зрозуміти місце конкретного біографічного тексту в історіографії, встановити його походження. Для цього йому необхідні були б спеціальні фахові знання. Ще складніше буває, коли пошук біографічної інформації здійснюється одночасно в різних базах даних, електронних джерелах. Особлива ситуація виникає, коли маємо бази інформації на зразок «вільної енциклопедії» – «Вікіпедії» та її аналогів, які постійно редагуються і доповнюються багатьма авторами, нерідко безвідповідальними за точність наведених фактів, за внесені зміни. Недарма засновники «Вікіпедії» з 2006 р. розпочали реалізацію плану створення суто авторської електронної енциклопедії – «Сітізендіум», яка, за їх задумом, має стати значно точнішою і авторитетнішою⁹.

Названі вище вади не зменшують революційного значення електронних інформаційних ресурсів для розвитку довідкової біографічної справи. Адже вони забезпечують і спеціалістам, і масовому читачеві швидке і зручне користування дослідницькими текстами і документами, не завжди легко доступними друкованою формі. Реальною стала можливість оперативного нелінійного наповнення електронних інформаційних ресурсів матеріалами, вже достатньо опрацьованими на даний момент, чого, наприклад, друковані енциклопедії, словники і довідники, побудовані за абетковим принципом, не могли забезпечити.

Внутрішнє структурування електронних біографічних ресурсів ще майже не використовуване, що дозволяє робити їх «асиметричними» за характером наповнення. Наприклад, обсяги інформації, присвячені близьким за суспільною і культурною значущістю персоналіям, можуть бути суттєво відмінними (що для книжкових видань є вкрай небажаним) залежно від докладності напрацьованих даних, наявності важливих документальних, іконографічних, а також аудіо- та відеоматеріалів. У електронному біографічному ресурсі до кожного імені може бути приєднана ціла електронна бібліотека повнотекстових матеріалів: досліджень різного формату, документів, епістолярію, спогадів та мемуарів, а також постійно доповнювані посилання на інші електронні ресурси.

Новітні технології відкривають можливості оперування матеріалами з

метою здобуття на їх основі нових знань. Наприклад, за умови повноти необхідних записів у базах даних, персоналії можливо в автоматичному режимі групувати за хронологічними ознаками (XIX століття, народжені у 1918 р. тощо), географічним поділом (Правобережна Україна, Полтавська губернія, Одеська область, м. Ніжин), сферами діяльності або професійними ознаками (образотворче мистецтво, військовики, лікарі), зв'язками з певними установами, навчальними закладами, суспільними і мистецькими рухами, організаціями тощо (Переяславський полк, Львівський університет, Київська громада, Українська Центральна Рада, «Плуг», Національна спілка композиторів України), відзнаками, почесними та науковими званнями (козацькі полковники, професори, лауреати Державних премій, Герої України) та багатьма іншими важливими ознаками.

Однак ці технологічні можливості не в змозі забезпечити поступальний розвиток вітчизняної електронної довідкової біографістики. Його необхідною умовою є продовження і збагачення тих прогресивних традицій, які напрацьовані зусиллями попередніх поколінь дослідників-біографістів, вітчизняної редакторської школи, видавців. За сучасних обставин одним з найважливіших завдань вчених-біографістів є недопущення редукції новітньої електронної біографістики до рівня, давно пройденого і перевершеного дослідницькою і видавничою практикою. Це зумовлено кількома складовими, що, акумулюючись, негативно впливають на стан вітчизняної біографістики.

Новизна справи, відсутність досвіду і спеціальних ґрунтовних теоретичних та програмно-технічних напрацювань для довідкової біографістики, а також об'єктивна суспільна потреба у швидкому заповненні прогалін у вітчизняному інформаційному просторі обумовлює прагнення багатьох упорядників біографічних ресурсів до застосування спрощених, кустарних і напівкустарних підходів до організаційних ресурсів. Нерідко результатом цього є повторення шляху, яким ще 5–10 років тому йшли зарубіжні розробники (а для комп'ютерної доби це вже ціла епоха). Як відомо, перші великі електронні біографічні ресурси будувалися на основі механічного відтворення біографічних статей зі старих книжкових словників і енциклопедій. Отже, у таких випадках майже не йдеться про використання можливостей нових комп'ютерних технологій (нелінійне наповнення, постійне змістовне оновлення, навігація, систематизація і оперування матеріалом тощо). Окрім того, користувачеві пропонується застарілий за своїми ідейними, історіографічними, змістовними характеристиками продукт, який є мало сполучним з реаліями

сучасної історичної і громадянської свідомості і не відображає досягнень історичної і культурологічної думки.

Одночасно в Україні є чимало спроб організації невеличких довідкових біографічних ресурсів оновлюваного характеру, заснованих на сучасних матеріалах. Йдеться про кращі з тих, що розміщені на веб-сайтах регіональних бібліотек, архівів, навчальних закладів, громадських і творчих організацій, недержавних дослідницьких осередків, а подекуди і приватних авторів – дослідників-аматорів, краєзнавців. Не можна заперечувати їх позитивного значення у справі забезпечення освітніх і культурних потреб, формування патріотичної свідомості. Серед них зустрічаються досить досконалі за методичним рівнем і культурною виконанням ресурси інформації. Проте оприлюднені на численних веб-сайтах матеріали переважно компілятивні, іноді є своєрідною картиною учнівського, «конспективного» освоєння аматорами досягнень вітчизняної і зарубіжної науки. В сукупності вони створюють строкате, подекуди неструктуроване інформаційне поле. Результати цих творчих експериментів поки що є непрофесійними, недосконалими за своїми концептуальними засадами, внутрішньою архітектурою, системотехнічним виконанням (іноді «не працюють», «не відкриваються», побудовані нераціонально, без урахування психологічних особливостей користувачів). В цілому така картина відображає неминучі вади процесу спонтанного зростання. Проте очевидним є і те, що нерідко йдеться про пряме повернення до напіваматорського рівня біографічних публікацій давно минулих часів.

Накопичення ресурсів електронної біографістики сприяє консервації у них жанру біографічної розвідки-замальовки, безкінечному повторенню давно відомого, стиранню меж між текстами різного призначення: для дітей та юнацтва, студентів, широкого загалу, науковців. Однаковою мірою таке явище є свідченням браку наполегливості можливостей і осмислених, досконалих науково-методичних підходів.

Відчутною є тенденція до редукції у електронній довідковій біографістиці наукового апарату – посилянн на документальні і літературні джерела, історіографію. Вона виводить чимало з нових напрацювань за межі наукових, навіть – науково-популярних ресурсів.

Негативним явищем, яке суперечить демократичним традиціям української гуманітаристики, її загальній народознавчій спрямованості, є прагнення упорядників деяких електронних довідкових та пропагандистських ресурсів штучно обмежити коло представлених персоналій сотнею (або кратними сотні числами) «найважливіших» діячів України. Про зарозумілість таких підходів, їх неадекватність історичним і

культурним реаліям України нам вже доводилося наголошувати ¹⁰. Вони є відлунням міфологізованого, тоталітарного мислення, химерично поєданого з новітньою «культурою» піар-технологій і шоу-бізнесу. Адже відомо, наскільки неоднозначною була реакція громадськості не лише в Україні, а й у багатьох європейських державах на теле- та інтернет-проекти типу «Великі українці», «Имя России» з їх вкрай суб'єктивним рангуванням визначних діячів історії та культури по перших сотнях, двадцятках та десятках, що в цілому знаходиться поза межами європейської інтелектуальної традиції ¹¹. І все ж позначені «синдромом 100» книжкові видання та інтернет-проекти – не провина авторів-біографістів, а здебільшого – результат впливу обставин, обмеженості можливостей, домінування комерційних інтересів видавців та спонсорів, які диктують свої умови.

Четверті Чишківські читання з історичної біографістики, присвячені обговоренню проблеми «Великі» і «малі» українці: особа в історії і сучасності», що відбулися у червні 2008 р. на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ, дали можливість сформулювати загальну думку науковців: подібне «рангування» співвітчизників, насадження духу «елітарності» є чужими для української гуманітаристики і вітчизняної біографіки. Не повинно бути поділу на «більш великих» і «менш великих», «середніх» та «малих» українців. Немає «малого» українця у тому розумінні, як це мислилося у тоталітарному суспільстві. Цінність людини для історії не визначається її походженням, титулами, чинами, званнями і нагородами, а лише реальним особистим внеском у загальну справу. Звідси – об'єктом вивчення і висвітлення повинні бути біографії як відомих, так і менш відомих ¹². Звичайно, широко доступні електронні ресурси, присвячені найбільш відомим діячам вітчизняної історії, культури, освіти та науки є вкрай необхідними, насамперед – для потреб освіти. Разом з тим ще більш необхідними у наш час стають масштабні інформаційні біографічні ресурси, що містять матеріали про багато тисяч, навіть десятки тисяч наших співвітчизників, як це є і у інших країнах. Має право на існування біографічний словник одного навчального закладу, творчого колективу, підприємства, міста, району, села. Повинні створюватися «народні» (і на родинному рівні теж) біографічні архіви ¹³. Отже, з боку науковців ці речі повинні здобути надійне теоретичне та методичне забезпечення.

Недоліком є також помітна заідеологізованість, політична заангажованість вітчизняних електронних біографічних ресурсів. У цій царині спостерігаємо як національно-радикальне, так і «малоросійське», а іноді й відверто провокативне антиукраїнське бачення минулого і

сучасного України в персоналіях. Зрозуміло, «скасувати» такі явища у суспільстві, розбурханому політичними пристрастями, неможливо. Однак науковцям-біографістам необхідно послідовно пропагувати через підходи до формування електронних біографічних ресурсів ідеологію цілісності українського історичного і культурного процесу у всій його суперечливості та різновекторності.

Зрозуміло, названі вище негативні явища притаманні не лише українській електронній біографістиці – вони є типовими у сучасному світі, характерними значною мірою і для біографістики друкованої. Проте необхідно враховувати об'єктивно існуючу між різними країнами відмінність умов, у яких знаходиться вітчизняна біографістика і завдань, що ставляться перед нею суспільством і державою. Скажімо, для Росії – країни з досить розвиненою історико-біографічною традицією, що має кілька багатомовних словникових та енциклопедичних біографічних зводів, оприлюднених нині також і в електронній мережі, це – ідейне сприяння поверненню до старих імперських і радянських традицій, їх інтегруванню у новому цілісному баченні тисячолітньої «великої Росії». У дещо розширеному, спрямованому «назовні» плані – це ще і пропаганда ідей «єдиного історичного простору», який має владно охопити історію та культуру інших народів і імена більшості їх відомих представників. Стосовно України ця тенденція у новітній російській книжковій і електронній біографістиці втілюється особливо рішуче і послідовно¹⁴.

Українська ж біографіка, зокрема довідкова, знаходяться нині в процесі боротьби за нове національне самоусвідомлення, переосмислення з позицій вільної нації і суверенної держави історичного минулого. Однаково важливим у цих умовах є і повернення незаслужено забутих та замовчуваних раніше імен, і створення об'єктивних, всебічних життєписів діячів, примусово «приписаних» до чужої історії і культури, а також осмислення життєвого і творчого шляху людей, що діяли на перетині національних культур, чия спадщина значною мірою належить різним народам. Адже власна новітня традиція довідкової біографічної літератури і електронних інформаційних біографічних ресурсів у нас, на відміну від більш розвинених країн, лише формується. Утверджується вона на засадах демократичної, народознавчої ідейної спрямованості, що здавна притаманні вітчизняній гуманітаристиці. Це висуває специфічні вимоги до масштабів та інтенсивності наукового пошуку, залучення до нього спеціалістів з центру і регіонів, професіоналів, аматорів-біографістів та краєзнавців.

Досягнення вагомих результатів вимагає не лише формування фундаментального електронного біографічного інформаційного ресурсу – Українського національного біографічного архіву (УНБА), над чим вже тривалий час працюють Інститут біографічних досліджень НБУВ та Український мовно-інформаційний фонд НАН України, але й розгортання в масштабах всієї країни та зарубіжжя потужної системи координації досліджень, їх науково-методичного забезпечення, інтеграції напрацьованих матеріалів. На наш погляд, першоосновою такої роботи повинно стати формування на базі УНБА Всеукраїнської віртуальної біографічної лабораторії, здатної об'єднати зусилля спеціалістів усіх регіонів та українського зарубіжжя. Це дасть можливість виробити й утвердити загальні методичні вимоги до різних жанрів біографічних досліджень, принципи формування і розвитку довідкових історико-меморіальних біографічних ресурсів. Прийняття своєї конвенції про спільні дії дозволить її учасникам у майбутньому сформувати в Україні єдиний науково-інформаційний простір в галузі біографістики, необхідний вітчизняній освіті, науці і культурі.

Що стосується книжкової біографістики, – вона, безумовно, не відійде на другий план під тиском електронних інформаційних технологій. Навпаки, завдяки їм шляхом створення потужних електронних бібліотек біографічних видань чи не вперше можна буде забезпечити їх доступність читачеві.

Вченим-біографістам та інформатикам необхідно докласти ще чимало зусиль, щоб уміло поєднуючи традиції високопрофесійної дослідницької праці з можливостями новітніх технологій, піднести біографічні інформаційні ресурси на рівень вимог сучасної науки і освіти. Електронні ресурси, будучи новаторськими за формою та організацією, мусять залишатися в річищі української гуманітарної традиції, відповідати високим вимогам вітчизняної науки і культури за своїм ідейним наповненням.

Примітки

¹ Костенко, Л. Й. Проблеми формування електронних бібліотек України // Наукові праці НБУВ: Бібліотека. Наука. Культура. Інформація. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228; Петров, В. В., Крючин, А. А., Шанойло, С. М., Крючина, Л. И., Петров, И. В. Использование современных технологий для обеспечения научно-технической информацией научных работников и специалистов Украины // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. Научно-практич. и теоретический сб. – Вип. 2. – К., 2003. – С. 83–90; Онищенко, О., Широков, В., Костенко, Л., Костишин, О. Організація всеукраїнського бібліографічного діалогу на основі віртуальної бібліографічної лабораторії // Наукові праці НБУВ. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 169–173; Горовой, В. Н.

Социальные информационные базы в процессе формирования общества, основаного на знаниях // Библиотеки национальных академии наук: проблемы функционирования, тенденции развития. Научно-практич. и теоретический сб. – Вып. 4. – К., 2006. – С. 16–25.

² *Калинников, П. Ю.* Построение библиотеки электронных учебных изданий как части образовательного портала (опыт Московского государственного университета печати) // [Материалы семинара «Интернет-порталы. Содержание и технологии», 21.05.2003, Москва] – Веб-сайт «Informika.ru» (ФГУ «Государственный научно-исследовательский институт информационных технологий и телекоммуникаций») – <http://www.informika.ru/text/exhibit/portal/2003/05-21/doc3.doc>; *Калинников, П. Ю.* Электронные издания в МГУ Печати. // Веб-сайт «Полиграфист-издатель» (RuPrint.Ru). – http://www.printer-publisher.ruprint.ru/stories/4/130_1.php. – 22.11. 2003.

³ *Wollschlaeger Hans.* World Archive of Bygone Days. From Publishers comes the most important lexicon of all time. // Bibliographie zu den Biographischen Archiven. Biographical Archives Bibliography. – Munchen – New Providence – London–Paris: K. G. Saur, 1994; World Biographical Information System Online. The most extensive biographical online library. (Online). – K. G. Saur Verlag; Thomson. – www.saur.de/wbis-online; Интерв'ю глави Видавничого дому «Заур» проф. К. Заура радіостанції «Эхо Москвы» 11.04.2000. Веб-сайт радіостанції // «Эхо Москвы» – <http://echo.msk.ru/guests/421/>.

4. *Калинников, П. Ю.* Русский биографический словарь: сетевая версия // Веб-сайт «Русский биографический словарь. – <http://www.rulex.ru/brbs.htm>. [М.], 1997–2009; *Его же.* Гиперпроект «Большой русский биографический словарь» // Там же. – <http://www.rulex.ru/brbs1.htm>; *Половцов, А. А.* Русский Биографический Словарь: электронная репринтная версия. Об издании // Там же. – <http://www.rulex.ru/xPol/index.htm>; *Его же.* Гиперпроект «Большой Русский биографический словарь» // Там же. <http://www.rulex.ru/brbs1.htm>; *Его же.* Энциклопедия «Русская портретная галерея» [Предисловие] // Там же. – <http://www.rulex.ru/portgal.htm>.

⁵ *Попик, В. І.* Всесвітня біографічна інформаційна система і завдання формування Українського національного біографічного архіву // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 467–481.

⁶ *Шостак, В. О., Чишко, В. С.* Деякі питання програмно-комп'ютерного забезпечення Українського біографічного словника // Українська біографістика. Зб. наук. праць. – Вип. 1. – К, 1996. – С. 115–126; *Яценко, О. М., Кислов, В. В.* Нові парадигми інформатики та основи комп'ютерного забезпечення біографістики // Українська біографістика: зб. наук. праць. – К., 1996. – Вип. 1. – С. 130–133; *Яценко, О. М.* Використання зарубіжного досвіду при складанні Українського біографічного словника // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці НБУВ.– К., 1998. – Вип.1. – С. 409–414; *Його ж.* Біобібліографія в Україні та вплив сучасних інформаційних технологій на її розвиток // Українська біографістика:

зб. наук. праць. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 284–302; *Його ж.* Система інформаційного забезпечення біобібліографічної діяльності в НБУВ // Вісник книжкової палати. – 1999. – № 10. – С. 23–27; *Попик, В. І.* Проблеми формування електронного Українського біографічного архіву // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 12. – 2004. – С. 193–107; *Його ж.* Проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів. // Українська біографістика: зб. наук. праць. – Вип. 3. – К., 2005. – С. 15–26; *Яценко, О. М.* Особові справи архіву Українського Вільного Університету (Мюнхен) як джерело для наповнення біографічною інформацією «Українського біографічного архіву» // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Вип. 14. – К., 2005. – С. 744–779; *Його ж.* Інформаційні технології в діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із формування електронних біобібліографічних ресурсів // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Вип. 16. – К., 2006. – С. 437–448; *Попик, В. І.* Виртуальні бібліотеки ХХІ століття і задачі створення Українського національного біографічного архіву // Бібліотеки національних академії наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку. Научно-практич. і теоретический сб. – Вип. 4. – К., 2006. – С. 26–36; *Його ж.* Український національний біографічний архів – неоземляема часть електронних науко-інформаційних ресурсів славянського світу // Українсько-македонський науковий збірник. – Вип. 2. – К., 2006. – С. 272–281; *Попик, В. І.* Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації ХХІ ст. // Українська біографістика. – Вип. 4. – Київ, 2007. – С. 8–41; *Його ж.* Вітчизняні електронні біографічні інформаційні ресурси: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Вип. 19. – К., 2007. – С. 501–513; *Яценко, О. М.* Створення електронної колекції іконографії з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Там само. – С. 514–518.

⁷ Особливо це стосується використання для написання комерційних студентських рефератів праць засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ В. С. Чишка. Зокрема, на веб-сайті «Реферати українською: найбільша колекція україномовних рефератів» зустрічаємо у варварськи перекрученому вигляді посилання на його монографію «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» – К., БМТ, 1996. – 240 с. – у такому вигляді: «Бібліографічна традиція та наукова бібліографія в історії і сучасності України», що абсолютно спотворює уявлення про сам предмет дослідження. – <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=46405&pg=37>.

⁸ *Ляшко, С. М.* Основні види довідкових видань, біографічні довідкові видання в Україні // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 458–466.

⁹ За даними РІА «Новості». – www.unian.net. – Новини. – 17. 09. 2006.

¹⁰ *Любовець, Н. І., Попик, В. І.* Четверті Чижківські читання з історичної

біографістики (звіт) // Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – http://www.nbuv.gov.ua/new/2008/06_chyschko_zvit.html. (Доповідь В. І. Попика «Проблема «великих» та «малих» українців у вітчизняній біографічній традиції та завдання сучасної біографістики»).

¹¹ Критерій «Великого Українця» від Шустера // Веб-сайт «Народна правда». – 18. 11. 2007. – <http://narodna.pravda.com.ua/rus/politics/473fb05072852/>; Політичні маніпуляції // Там само. – 23. 12. 2007. – <http://narodna.pravda.com.ua/rus/politics/476e33b9577c2/>; Булгак, П. Шоу «Имя России» – кража больших украинцев // Веб-сайт «News-Line». 20 мая 2008. – http://www.newsline.net.ua/top_gallery/4252-shou-imja-rossii-krazha-bolshikh.html

¹² Любовець, Н. І., Попик, В. І. Четверті Чижівські читання з історичної біографістики (звіт) // Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – http://www.nbuv.gov.ua/new/2008/06_chyschko_zvit.html. Докладну інформацію про читання буде опубліковано також у п'ятому випуску збірника «Українська біографістика», який має вийти друком у 2009 р.

¹³ Цікавим проектом такого роду є веб-сайт «1000 років української культури», створений Валерієм Лисенком (<http://1000years.uazone.net/index.html>), який містить, серед інших, рубрики «Рідний край» («Мій рідний Ніжин», «Погляди на Київ», «Київські шляхи» тощо), «Люди» («Родовід Лисенків та Біланів», «Життєпис», «Мой сын Олег, пилот», «По следам Добрыни», «Леонід Глібов», «Орій Лисянський», «Георгій Малаков», «Олена Теліга», «Віктор Суворов» та інші біографічні сторінки).

¹⁴ Зазначеній проблемі присвячено дві праці автора: «Біографістика і дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків» та «Російські книжкові та електронні енциклопедії, біографічні словники і довідники як джерело формування українських біографічних науково-інформаційних ресурсів», підготовлені у 2008 р. для п'ятого та шостого випусків збірника «Українська біографістика» (у друці).

УДК 929(477)(09):001

Світлана Ляшко,
провідний наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

БІОГРАФІЇ УЧЕНИХ У ПРАЦЯХ Д. Н. АНУЧІНА, В. П. БУЗЕСКУЛА, В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (До питання становлення наукової біографії та методики біографістики у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.)

Участь відомих вчених – географа, антрополога, етнографа, археолога, організатора науки Д. М. Анучіна, історика науки, стародавнього світу, всесвітньої історії, історіографа В. П. Бузескула, природознавця, історика і організатора науки, засновника геохімії, біогеохімії, радіогеології, гідрогеології В. І. Вернадського – в біографічному процесі та їхні погляди на біографічні аспекти історії науки надають можливість простежити появу нових тенденцій у конкретних видах біографічної творчості у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. і, зокрема, наукової біографії, які сприяли розвитку методики біографістики та її практичної реалізації.

Біографії вчених є складовою історіографії науки, яка передбачає дослідження кола інтересів конкретного вченого чи групи науковців, їхнього походження, освіти, особистого життя та наукової кар'єри і які є невід'ємною складовою історії науки та історії ідей [20, с. 31–32; 14, с. 29].

На середину ХІХ ст. історики науки зішлись в думці про визначну роль ідей та їх виразників у розвитку науки. Питання ролі та місця вчених в контексті розвитку наукових знань активно дискутувалося у науковому середовищі країн Європи. Наприклад, свої погляди на персоніфікацію розвитку науки висловлювали французький філософ і математик, прихильник позитивізму О. Конт (1798–1857) та британський філософ, історик науки У. Уевелл (1794–1866). Їх поєднувало те, що О. Конт розглядав вчених як реалізаторів «волі» наукового процесу, який здійснюється незалежно від конкретних осіб, а В. Уевелл вважав, що для історії науки важливим є не фіксація досягнень її авторів, а генезис ідей і загальних принципів та їхній рух в кожній галузі знання [18]. Цей напрям в історії науки розвивався паралельно з еволюцією наукових знань і становленням наукових дисциплін. Новий поштовх розвитку біографії надали відкриття